

УДК 159.922.73

Стельмащук Христина Романівна

аспірант кафедри психології

Львівського національного університету ім. І. Франка

e-mail: kalsik7@gmail.com

ORCID — id orcid.org/0000–0003–1686–7031

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ-СИРИТ

У статті досліджено та виокремлено основні фактори, які впливають на особистісне становлення різних категорій дітей (дітей-сирит, котрі виховуються в закладах закритого типу; дітей-сирит, котрих усиновили, та дітей із повних (кровних) сімей). Виявлено суттєву різницю у факторних структурах досліджуваних груп та обґрунтовано й проаналізовано її.

Ключові слова: особистісне становлення, самоствавлення, цінності, діти-сироти, усиновлені діти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З моменту народження і до останнього дня життя людина проходить складний життєвий шлях, під час якого відбувається її розвиток і становлення. Наскільки це відбуватиметься гармонійно, залежить від безлічі факторів: особистісних якостей самої людини, її цінностей, конкретних умов життя і життєдіяльності, реального життєвого контексту, в якому воно здійснюється, суспільних поглядів, міжособистісних взаємин та інше...

На відміну від дитини, що виховується в сім'ї, особистісний розвиток сироти відбувається якісно по-іншому, своєрідно, що підкреслюється багатьма авторами, і акцентується негативний характер цих своєрідних відмінностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічні особливості дітей, які виховуються в закладах закритого типу, багатоаспектно досліджені в працях вітчизняних та зарубіжних учених. Ще К. Д. Ушинський досліджував вплив соціокультурного середовища на виховання таких дітей; а далі І. А. Арамов, К. Флейк-Хобсон, Б. Е. Робінсон, А. М. Прихожан, Н. Н. Толстих, Й. Лангмейер, З. Матейчик — особливості психічного і особистісного розвитку дітей та підлітків, які виховуються в закладах інтернатного типу; А. Ш. Шахманова — інтелектуальний розвиток сирит, їх пізнавальні процеси; Дж. Боулбі — вплив розлуки з матір'ю на розвиток дитини та подальшу адаптацію дитини у інтернаті; М. І. Лісіна — вплив дефіциту спілкування на формування особистості дитини-сироти; І. В. Єжов вивчав емоційно-вольову сферу таких дітей.

Л. В. Корнева [2] в своєму дослідженні виділила відмінні риси в структурних компонентах самовизначення (самооцінка, рівень домагань, локус контролю, самоцінність) дітей-сирит. Вона показала, що в умовах дитячого будинку зазначені особистісні характеристики формуються так, що адекватна соціалізація особистості істотно ускладнюється.

Формування цілей статті — визначити та дослідити основні фактори, які впливають на особистісне становлення різних категорій дітей-сиріт.

Виклад основного матеріалу.

Для визначення основних факторів, які впливають на особистісне становлення різних категорій дітей-сиріт, ми використовували такі методики діагностичного дослідження:

- Шкала психологічного стресу PSM- 25
- Методика «Оцінка нервово-психічного напруження» (Т. А. Немчин)
- Тест на визначення стресостійкості особистості
- Особистісний опитувальник ЕРІ (методика Г. Айзенка)
- Експрес-діагностика рівня самооцінки
- Опитувальник самовідношення (В. В. Столин, С. Р. Пантїлєєв)
- Діагностика соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд)
- Методика діагностики рівня шкільної тривожності Філліпса
- Методика для діагностики навчальної мотивації школярів (методика М. В. Матюхиної в модифікації Н. Ц. Бадмаєвої)

Загальна вибірка досліджуваних склала 117 дітей, середній вік яких дорівнює 14 років. З них 52 дитини-сироти, які проживають в закладах інтернатного типу (44 %), 31 — дитини-сироти, котрих усиновили (27 %) та 34 дитини, які проживають у повних сім'ях від народження (29 %).

Отримані емпіричні результати опрацьовані в програмі SPSS Statistic 8.0. Статистичне опрацювання даних здійснювалось за допомогою факторного аналізу даних, за методом головних компонент (обертання осей Varimax), який здійснювався окремо для кожної категорії дітей-сиріт.

У результаті, за методом кам'яного осипу, побудовано семифакторну модель для дітей-сиріт із закладів інтернатного типу, яка пояснює понад 54 % сукупної дисперсії даних. На підставі аналізу кореляційних зв'язків виявлено найміцніші залежності між тими показниками, які виокремлюються у фактори. Проаналізувавши компоненти кожного фактору, визначеного статистично, ми умовно дали загальну назву фактору на основі виділених компонентів (табл. 1). Факторні навантаження представлено у таблицях, поданих нижче, які демонструють різкі відмінності між різними категоріями сиріт.

• Перший фактор — *«Самоставлення»* — осмислене ставлення особистості до власних суб'єктивних утворень, тобто особистісних властивостей; це ставлення до самого себе, яке формується від народження.

Н. Мацевко [5] в своїх дослідженнях підкреслює, що ставлення людини до себе, віра у свої можливості є тим первинним благом, яке покладене в основу всіх людських прагнень та дій. Вона акцентує, що воно є однією з найважливіших детермінант саморозвитку та самореалізації. Власне, «самоставлення» дослідниця вважає визначальним в оцінюванні індивідом навколишньої дійсності, у формуванні уявлень про світ і себе; яке забезпечує прогнозування людиною її соціальної ефективності та ставлення з боку інших, впливає на процеси самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізації.

Табл. 1

Факторні навантаження для дітей-сиріт, які виховуються в закладах закритого типу (при > 0,50)

Фактори	Шкали	Факторні навантаження	Відсоток від загальної дисперсії
Фактор 1 «Самоставлення»	Глобальне самовідношення	0,767	19,6 %
	Аутосимпатія	0,584	
	Очікуване відношення від інших	0,695	
	Самоінтереси	0,643	
	Самовпевненість	0,655	
	Відношення інших	0,635	
	Самокерівництво	0,521	
	Самоцікавість	0,758	
	Адаптація	0,583	
	Самоприйняття	0,655	
	Прийняття інших	0,559	
	Інтернальність загальна	0,744	
	Інтернальність в області досягнень	0,844	
	Інтернальність в сімейних стосунках	0,639	
Інтернальність в міжособистісних стосунках	0,529		
Інтернальність відносно здоров'я	0,574		
Фактор 2 «Цінності»	Професійні цінності	0,752	8,2 %
	Фінансові цінності	0,635	
	Соціальні цінності	0,731	
	Суспільні цінності	0,715	
	Духовні цінності	0,684	
	Фізичні цінності	0,560	
Інтелектуальні цінності	0,653		
Фактор 3 «Стресова ситуація»	Шкала психологічного стресу	0,767	6,6 %
	Оцінка нервово-психічної напруги	0,653	
	Самооцінка стресостійкості	0,604	
	Стресостійкість	0,719	
	Нейротизм	0,698	
	Щирість	-0,512	
	Рівень самооцінки	0,684	
Емоційний комфорт	-0,538		
Фактор 4 «Опірність»	Загальна тривожність	-0,706	5,8 %
	Фрустрація потреби в досягненні успіху	-0,504	
	Страх самовираження	-0,537	
	Страх ситуації перевірки знань	-0,580	
	Низька фізіологічна опірність стресу	-0,601	
Проблеми і страхи у відносинах з вчителями	-0,6393		
Фактор 5 «Мотиви самореалізації»	Мотиви навчально-пізнавальні (процес навчання)	0,527	5,2 %
	Мотиви творчої самореалізації	0,546	

Закінчення табл. 1

Фактори	Шкали	Факторні навантаження	Відсоток від загальної дисперсії
Фактор 6 «Мотиви престижу»	Мотиви самовизначення і самовдосконалення	-0,688	4,4 %
	Мотиви престижу	0,658	
Фактор 7 «Невідповідність очікуваням»	Самообвинувачення	-0,529	3,9 %
	Переживання соціального стресу	0,563	
	Страх невідповідності очікуванням оточуючих	0,726	

Корнилова А. П. [3] наголошує, що позитивне стійке самоствавлення лежить в основі віри людини в свої можливості, самостійність, енергійність, пов'язане з її готовністю до ризику, обумовлює оптимізм.

Одночасно вона зазначає, що негативне самоствавлення є джерелом різних труднощів, зокрема у спілкуванні, оскільки людина з таким ставленням до себе заздалегідь упевнена в тому, що оточуючі погано до неї ставляться. Проблема гідності, цінності свого «Я» майже повністю поглинає її увагу, в зв'язку з чим рівень активності людини надмірно підвищується, ускладнюючи тим самим вибір адекватного способу взаємодії, чому і поведінка її стає ригідною.

- Другий фактор — «*Цінності*». Цінність — значимість, важливість, корисність для людей тих чи інших матеріальних, духовних або природних об'єктів, явищ. Зовні цінність виступає як сутність предмета чи явища. Проте значущість і корисність притаманні їй не від природи, не просто в силу внутрішньої структури об'єкта самого по собі, а є суб'єктивними оцінками конкретних властивостей, що залучені до сфери суспільного буття людини [7].

На думку Ю. А. Шерковіна, «по-перше, цінності є основою формування і збереження в свідомості людей установок, які допомагають індивіду зайняти певну позицію, висловити свою точку зору, дати оцінку. Таким чином, вони стають частиною свідомості. По-друге, цінності виступають в перетвореному вигляді як мотиви діяльності і поведінки, оскільки орієнтація людини в світі і прагнення до досягнення певних цілей неминуче співвідноситься з цінностями, що увійшли в його особистісну структуру» [8].

- Третій фактор умовно можна назвати «*Стресова ситуація*» — відображає ситуацію, яка стає для людини, що її переживає чи сприймає, причиною стресу або тривоги.

- Четвертий фактор — «*Опірність*» — здатність у разі виникнення небезпеки (для життя, здоров'я чи престижу) протистояти і йти на виправданий ризик задля визначеної мети, й зберігати стійкість організації психічних функцій, не знижуючи якість діяльності.

- П'ятий фактор — «*Мотиви самореалізації*», спонукання, пов'язані з прагненням до більш повного виявлення і розвитку своїх здібностей і їх реалізації.

Табл. 2

Факторні навантаження для дітей-сиріт, яких усиновили (при > 0,50)

Фактори	Шкали	Факторні навантаження	Відсоток від загальної дисперсії
Фактор 1 «Самоставлення»	Нейротизм	-0,503	23,4 %
	Глобальне самовідношення	0,652	
	Самоповага	0,557	
	Очікуване відношення від інших	0,545	
	Самоінтереси	0,596	
	Відношення інших	0,523	
	Самоцікавість	0,678	
	Адаптація	0,785	
	Самоприйняття	0,714	
	Прийняття інших	0,780	
	Емоційний комфорт	0,671	
	Інтернальність	0,719	
	Фрустрація потреби в досягненні успіху	-0,538	
	Інтернальність загальна	0,893	
	Інтернальність в області досягнень	0,826	
	Інтернальність в області невдач	0,742	
Інтернальність в сімейних стосунках	0,670		
Інтернальність в виробничих стосунках	0,565		
Інтернальність в міжособистісних стосунках	0,529		
Інтернальність відносно здоров'я	0,570		
Фактор 2 «Цінності»	Професійні цінності	0,594	8,3 %
	Сімейні цінності	0,783	
	Соціальні цінності	0,786	
	Фізичні цінності	0,509	
	Інтелектуальні цінності	0,691	
Фактор 3 «Оціночна залежність»	Шкала психологічного стресу	0,534	7,2 %
	Щирість	0,557	
	Очікуване відношення від інших	0,559	
	Відношення інших	0,548	
Фактор 4 «Страх невідповідності»	Переживання соціального стресу	0,516	5,8 %
	Страх невідповідності очікуванням оточуючих	0,637	
	Фінансові цінності	-0,694	
Фактор 5 «Самовираження»	Стресостійкість	-0,713	5,6 %
	Нейротизм	-0,514	
	Рівень самооцінки	-0,715	
	Страх самовираження	-0,565	
	Мотиви благополуччя	-0,529	
	Мотиви досягнення успіху	0,502	
Фактор 6 «Тривожність»	Самовпевненість	-0,636	4,7 %
	Загальна тривожність	0,709	
	Страх ситуації перевірки знань	0,770	
	Мотиви самовизначення і самовдосконалення	-0,634	

- Шостий фактор — *«Мотиви престижу»* — завжди пов'язані із соціальним статусом і демонструють бажання бути серед перших, бути кращим, зайняти гідне місце серед товаришів.

- Сьомий фактор — *«Невідповідність очікуванням»*, орієнтація на значущість інших в оцінці власних вчинків, думок і результатів.

Далі розглянемо щодо дітей, що уособлювали результати факторного аналізу, відображені у табл. 2.

- Перший фактор — *«Самоставлення»*.

- Другий фактор умовно можна назвати *«Цінності»*.

- Третій фактор — *«Оціночна залежність»* — залежність дитини від думки інших, що позбавляє її самостійності та емоційного комфорту.

З цим зазвичай пов'язано:

- душевна вразливість людини;

- постійні переживання з приводу того, що сказали або що скажуть оточуючі;

- неконтрольоване бажання удостоїтися позитивних оцінок.

- Четвертий фактор — *«Страх невідповідності»* — це основа безпорадності в соціальних ситуаціях, негативне прогнозуванням, тенденція розглядати соціальну ситуацію як потенційно небезпечну, що, в свою чергу, призводить до пасивного очікування «гіршого».

Це страх «бути не тим», хто отримує визнання, схвалення; страх осуду і покарання, соціальної ізоляції, а це сприяє виникненню патологічних стратегій реагування, зовні невмотивованої агресії, аутоагресії та неможливості реалізувати свій потенціал.

- П'ятий фактор — *«Самовираження»* — залежить від сформованості образу «Я» та від бажання створити необхідні зовнішні умови для реалізації своїх внутрішніх потреб.

К. Абульханова-Славська [1] вважає самовираження вирішальною потребою з-поміж інших потреб особистості.

- Шостий фактор — *«Тривожність»* — психологічна загроза, що має суб'єктивний характер, проявляється схильністю до надмірного хвилювання.

Розглянемо також результати дослідження серед дітей, які від народження проживають у повних сім'ях (табл. 3).

- Перший фактор — *«Самоставлення»*.

- Другий фактор умовно можна назвати *«Цінності»*.

- Третій фактор — *«Самоповага»* — відображає, наскільки людина приймає себе такою, якою вона є, задоволеність собою як особистістю в цілому; умова максимальної активності особистості, продуктивності в діяльності, реалізації творчого потенціалу [4], впливає на свободу вираження почуття, рівень саморозкриття в спілкуванні [6].

- Четвертий фактор — *«Інтереси»* — свідчить про інтерес до власних думок і почуттів, про впевненість у своїй цікавості для інших.

- П'ятий фактор — *«Страхи»* — одна із найбільш сильних емоцій, яка з'являється при виникненні небезпеки для життя.

Об'єкти дитячих страхів різноманітні, їх особливості знаходяться в прямій залежності від життєвого досвіду, міри розвитку уяви і таких якостей

Табл. 3

Факторні навантаження для дітей, які від народження проживають у повних (кровних) сім'ях (при > 0,50)

Фактори	Шкали	Факторні навантаження	Відсоток від загальної дисперсії
Фактор 1 «Самоставлення»	Екстраверсія-інтроверсія	0,598	16,7 %
	Глобальне самовідношення	0,663	
	Аутосимпатія	0,616	
	Очікуване відношення від інших	0,599	
	Самоприйняття	0,574	
	Самоцікавість	0,569	
	Адаптація	0,885	
	Самосприйняття	0,844	
	Прийняття інших	0,865	
	Емоційний комфорт	0,776	
Інтернальність	0,552		
Фактор 2 «Цінності»	Професійні цінності	0,610	9,1 %
	Фінансові цінності	0,762	
	Сімейні цінності	0,660	
	Соціальні цінності	0,689	
	Суспільні цінності	0,770	
	Фізичні цінності	0,511	
	Інтелектуальні цінності	0,817	
Мотиви благополуччя	- 0,590		
Фактор 3 «Самоповага»	Самоповага	0,582	8,0 %
	Самообвинувачення	-0,533	
	Схильність до домінування	0,520	
	Інтернальність загальна	0,783	
	Інтернальність в області невдач	0,809	
Мотиви афіляції	0,543		
Фактор 4 «Інтереси»	Самоінтереси	0,578	7,1 %
	Саморозуміння	-0,671	
	Інтернальність у відношенні здоров'я	0,541	
	Духовні цінності	- 0,535	
Фактор 5 «Страхи»	Загальна тривожність	0,839	66,1 %
	Страх ситуації перевірки знань	0,705	
	Страх невідповідності очікуваням оточуючих	0,766	
	Низька фізіологічна опірність стресу	0,742	
	Проблеми і страхи у відносинах з вчителями	0,505	
Фактор 6 «Відсутність відповідальності»	Щирість	-0,552	5,0 %
	Інтернальність в міжособистісних стосунках	-0,591	
	Мотиви обов'язку і відповідальності	-0,807	
Фактор 7 «Стресостійкість»	Шкала психологічного стресу	0,774	4,8 %
	Оцінка нервово-психічної напруги	0,649	
	Стресостійкість	0,556	

особистості, як емоційна чуттєвість, схильність до занепокоєння, тривожність, невпевненість у собі.

• Шостий фактор — *«Відсутність відповідальності»* може мати два прояви: або у людини немає сформованої внутрішньої системи цінностей, що здійснює контроль і регуляцію діяльності, або внутрішні правила дуже жорсткі для людини, а норми і цінності дуже високі, вона не відчуває, чи не вважає себе здатною приймати рішення, брати відповідальність за можливі наслідки.

• Сьомий фактор — *«Стресостійкість»* — інтегральна психологічна властивість людини як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності, що забезпечує внутрішній психофізіологічний гомеостаз і оптимізовану взаємодію із зовнішніми емоціогенними умовами життєдіяльності.

Висновки. Отже, за допомогою факторного аналізу ми змогли виділити фактори, які визначають особистісне становлення різних категорій дітей-сиріт, що у свою чергу продемонструвало суттєву різницю у факторних структурах трьох досліджуваних груп (дітей-сиріт, котрі виховуються в закладах закритого типу; дітей-сиріт, котрих усиновили, та дітей із повних (кровних) сімей).

Відповідно, для двох груп була побудована 7-факторна модель та для однієї — 6-факторна.

В усіх трьох групах дітей виокремились спільні фактори — це фактор «Самоставлення» та фактор «Цінності». Це можна пояснити тим, що ставлення до себе є базовим конструктом особистості, впливає практично на всі аспекти поведінки, відіграє найважливішу роль у встановленні міжособистісних відносин, в постановці і досягненні цілей, в способах розв'язання кризових ситуацій.

Самоставлення визначається широтою і глибиною включеності в процес внутрішньоособистісної детермінації, яке впливає на прояв соціальної активності особистості, обумовлює її адекватність і диференційованість, виступає мотивом саморегуляції поведінки і актуалізується на всіх етапах здійснення поведінкового акту.

Цінності дітей-сиріт мають свої особливості. Для них характерні низький ступінь осмисленості життя, конформність, відсутність життєвих перспектив. Тому діти, які мають статус сироти та виховуються в інтернатному закладі, розглядають професійні, фінансові, інтелектуальні цінності — як головні, це підтверджується тим, що в ситуації втрати сім'ї цінності міжособистісних відносин (наявність хороших і вірних друзів, щасливого сімейного життя) стають незначними, не завжди зрозумілими.

У дітей, які мають статус сироти, але виховуються опікунами, переважають сімейні та соціальні цінності. У них помітна цілеспрямованість, сприйняття процесу життя як емоційно насиченого, наповненого змістом, присутня переконаність в здатності побудувати своє життя відповідно до власних цілей і планів, а також можливість контролювати своє життя.

Що стосується контрольної групи, то у дітей із повних (кровних) сімей присутній широкий спектр цінностей, і факторні навантаження за ним практично не відрізняються між собою.

Проте решта факторів у досліджуваних групах різняться між собою.

Для групи дітей-сиріт, які виховуються в закладах закритого типу, виділився фактор *«Стресової ситуації»*, що супроводжує всі аспекти життя дитини-сироти, посилюється відсутністю життєвого досвіду і психологічних ресурсів для самостійного подолання складних життєвих ситуацій, і є передумовою підвищення невротизації і соціальної дезадаптації.

Фактор «Опірність» та «Невідповідність очікуванням» пояснюється умовами життя, життєдіяльності та особистісного становлення дітей-сиріт.

Окрім того, у їх факторній структурі виокремились *«Мотиви самореалізації» та «Мотиви престижу»*, що зумовлено тим, що сироти з інтернату починають гостро і часом навіть болісно сприймати свою відмінність від «сімейних» дітей. Відповідно, вони прагнуть у майбутньому реалізувати себе, бути фінансово незалежними, оскільки, на їхню думку, це дозволить їм бути успішними, що укріплює утверджений стереотип: будуть гроші, будинок, машина, дорогий одяг — оточення, соціум буде їх приймати та любити.

Для групи дітей-сиріт, яких усиновили, виділились такі фактори: *«Оціночна залежність»*, *«Страх невідповідності»*, *«Самовираження» та «Тривожність»*.

Приймозна сім'я створює умови для творчої реалізації, самовираження, допомагає дитині усвідомити факт володіння нею певних позитивних, моральних та інтелектуальних якостей.

Міжнародний досвід доводить, що усиновлення є найкращою формою сімейного влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Саме усиновлення дає можливість дитині виховуватися в постійній сім'ї. Відчуття постійності відіграє основну роль у формуванні почуття прив'язаності, яке є вирішальним у формуванні комунікативних навичок дитини, усвідомленні нею власної цінності, почуття безпеки та стабільності.

У таких дітей — підвищений рівень тривожності та страх не відповідати очікуванням прийомних батьків, оскільки вони бояться бути повернутими в заклад закритого типу.

Для групи дітей, які від народження проживають з двома кровними батьками, виділились такі фактори: *«Самоповага»*, *«Інтереси»*.

Самоповага являє собою переконання людини в тому, що її потреби важливі, а вона сама заслуговує на гідне ставлення до себе. Власне, цей фактор виокремився лише у сімейних дітей, оскільки рідні батьки уважно й толерантно ставляться до дитини, виявляють щирий інтерес до її життя, обговорюють її успіхи, що допомагає усвідомити важливість і значимість того, чим вона займається. У дітей-сиріт даного фактору не виявлено.

Фактор «Відсутність відповідальності» відкрито виявляє проблеми виховання такої важливої якості, як відповідальність, демонструє, що у дітей із повних сімей не сформоване і неосмислене почуття обов'язку. Діти не розглядають суть і значення своїх вчинків, діяльності крізь призму обов'язку. На що повним сім'ям слід акцентувати увагу у вихованні.

Також у факторній структурі виокремились ще два фактори: *«Страхи» та «Стрес, стресостійкість»*. Це стан психічного напруження, який може як позитивно, так і негативно впливати на діяльність людини.

Стрес — надто багатогранне явище, відповідно і його наслідки також непередбачувані. Він може минути безслідно, а може стати причиною різноманітних страхів, тривожного стану, нервового зриву, депресії...

Стрес, якого сьогодні зазнають діти, спричинений складними соціальними обставинами, подіями, засобами масової інформації... Тому стресостійкість як поєднання особистісних якостей людини, що дає змогу витримувати стресові ситуації, уникаючи негативних наслідків як для особистісної життєдіяльності, так і для оточення, необхідно формувати.

Список використаних джерел і літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности. — 1989. — С. 110–133.
2. Корнева Л. В. Психологические основы педагогической практики: [учеб. пособие]. — М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. — 157 с. — Серия «Педагогическая практика студентов».
3. Корнилова А. П. Диагностика регулятивной функции самосознания / А. П. Корнилова // Психологический журнал. — 1995. — Т. 16. № 1. — С. 107–114.
4. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. — М.: Смысл, 1999. — 487 с.
5. Мацевко Н. Феномен самоставлення у психології / Н. Мацевко // Психологія особистості. — 2010. — № 1. — С. 202–210.
6. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М.: Прогресс, 1994. — 480 с.
7. Хлебодарова О. Б. Общая характеристика ценностей человека, их роль и место в структуре личности // Молодой ученый. — 2012. — № 6. — С. 357–361.
8. Шерковин Ю. А. Проблема ценностных ориентаций и массовые информационные процессы // Психологический журнал. — 1982. — № 3. — С. 135–145.

REFERENCES

1. Abulhanova-Slavskaya K. A. (1989). Aktivnost i soznanie lichnosti kak sub'ekta deyatel'nosti [The activity and consciousness of the individual as a subject of activity]. Psihologiya lichnosti v sotsialisticheskom obschestve: Aktivnost i razvitie lichnosti— The activity and consciousness of the individual as a subject of activity, 110–133 [in Russian]
2. Korneva L. V. (2006). Psihologicheskie osnovy pedagogicheskoy praktiki. [Psychological basis of teaching practice.]. M.: Gumanitar. izd. tsentr VLADOS [in Russian]
3. Kornilova A. P. (1995). Diagnostika regulyativnoy funktsii samosoznaniya [Diagnosis of the regulatory functions of consciousness]. Psihologicheskii zhurnal — Psychological Journal, Vol.16, 1, 107–114 [in Russian]
4. Leontev D. A. (1999). Psihologiya smyisla: priroda, stroenie i dinamika smyislovoy realnosti [Psychology of meaning: the nature, structure and dynamics of the sense of reality.]. M.: Smyisl [in Russian]
5. Matsevko N. (2010). Fenomen samostavleniya u psihologii [The phenomenon of the self in psychology]. Psihologiya osobistosti. — Personality Psychology, 1, 202–210 [in Ukrainian]
6. Rodzhers K. (1994). Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka. [A look at psychotherapy. Human Formation]. M.: Progress [in Russian]
7. Hlebodarova O. B. (2012). Obschaya harakteristika tsennostey cheloveka, ih rol i mesto v strukture lichnosti [General characteristics of human values, their role and place in the structure of personality]. Molodoy uchenyy — Young scientist, 6, 357–361 [in Russian]
8. Sherkovin Y. A. (1982). Problema tsennostnykh orientatsiy i massovyye informatsionnyye protsessy [The problem of value orientations and mass information processes]. Psihologicheskii zhurnal — Psychological magazine, 3, 135–145 [in Russian]

Стельмашук Кристина Романовна

аспірант кафедри психології

Львівського національного університета ім. Івана Франко

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЛИЧНОСТНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ РАЗЛИЧНЫХ КАТЕГОРИЙ ДЕТЕЙ-СИРОТ

Резюме

В статье исследованы и выделены основные факторы, которые влияют на личностное становление различных категорий детей (детей-сирот, которые воспитываются в учреждениях закрытого типа, детей-сирот, которых усыновили, и детей из полных (кровных) семей). Выявлено существенное различие в факторных структурах исследуемых групп, оно обосновано и проанализировано.

Ключевые слова: личностное становление, самоотношение, ценности, дети-сироты, усыновленные дети.

Stelmashchuk K. R.

post-graduate student at the Department of psychology

of Ivan Franko National University in Lviv

FACTORS CONTRIBUTING TO PERSONAL DEVELOPMENT OF VARIOUS CATEGORIES OF ORPHANED CHILDREN

Absrtact

Statement of article goals — to identify and research major factors that influence personal development of the various categories of children.

Using factor analysis, we have highlighted factors that determine personal development of different categories of children. In exchange, this demonstrated a significant difference in the factor structures of three groups under study (orphans, brought up in residential care facilities; orphans that were adopted, and children from full (blood) families).

Common factors that were distinguished in all three groups of children: «Self-attitude» and «Values».

However, the remaining factors in the studied groups differ.

For a group of orphaned children who are raised in residential care facilities, the factor «Stress situation», «Resistance», and «Mismatch of expectations» is singled out, which can be explained by life conditions, vital activities and personal development of the orphans.

In addition, the following was distinguished in their factor structure: «Motives for self-fulfilment» and «Motives of prestige». Orphans seek to fulfill themselves in the future, be financially independent as they believe this would allow them to be successful. And this strengthens the approved stereotype: if they have money, a house, a car, expensive clothing — people will accept and love them.

The following factors were singled out for a group of orphans who were adopted: «Estimated dependance», «Fear of inappropriateness», «Self-expression», and «Anxiety.»

For a group of children who have been living with both birth parents, the following factors were highlighted: «Self esteem», «Interests», «Lack of responsibility factor», «Fears», and «Stress, stress resistance».

Key words: personal development, self-attitude, values, orphaned children, adopted children.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2016